

Арсеније М. Сретковић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад
ORCID 0009-0000-3779-6960

ЈЕЗИЧКЕ СТРАТЕГИЈЕ У ДИСКУРСУ ОПОМЕНА ПРЕД УТУЖЕЊЕ²

У овом раду са гледишта критичке анализе дискурса разматрају се две опомене пред утужење. Прву опомену послала је компанија свом кориснику. Другу опомену послао је правни тим компаније. Две су претпоставке истраживања: прва, две опомене се разликују по језичком изразу; друга, у обема опоменама коришћене су језичке стратегије са циљем да делују на примаоца документа. Истраживање има два циља: први, да се открију језичке стратегије примењене у сврху деловања на адресата и други, утврђивање сличности и разлика међу двама анализираним документима и њихових условљености. Рад је подељен на два кључна поглавља, од којих је прво *Теоријски оквир истраживања* у којем се дефинишу теоријски појмови, док је друго поглавље *Резултати истраживања* посвећено анализи језичких стратегија. У раду се примењује метод критичке анализе дискурса.

Кључне речи: критичка анализа дискурса, дискурс, моћ, језичке стратегије, административни стил, опомена

1. УВОД

Административни функционални стил одликује се великом жанровском разноликошћу (Тошовић 2002: 363; Katnić Bakaršić 1999: 31). Официјелност му је основна одлика (Тошовић 2002: 355). Област административног стила обухвата „правну или законодавну дјелатност” (Тошовић 2002: 355) и „писану комуникацију појединаца, тијела, органа и установа државних и друштвених субјеката” (Тошовић 2002: 355). Основна функција докумената административног стила јесте саопштавање (Тошовић 2002: 356). Документ се сачињава по обрасцу, а могу га сачинити компетентни субјекти, службеници или овлашћена лица (Тошовић 2002: 359). Опомена пред утужење је жанр административног

1 arsenije.sretkovic@filum.kg.ac.rs

2 Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о преносу средстава за финансирање научноистраживачког рада истраживача на акредитованим високошколским установама у 2026. години број: 451-03-33/2026-03/ 200198).

стила којим се правно или физичко лице обраћа другом правном или физичком лицу са циљем да га упозори на могуће кораке, уколико не регулише своје обавезе. Корпус овога истраживања чине два документа, две писане опомене пред утужење, које су послате због неизмиреног дуга према компанији. Прву опомену сачинили су представници компаније, док је друга опомена послата од стране овлашћених правника. Ове чињенице од значаја су за тумачење изабраних текстова, будући да опомене нису по својој језичкој структури исте и да нису написане са истим намерама. У нашем случају, физичко лице је прималац, а правни субјекти су пошиљаоци двеју опомена, па се може препознати различита позиција моћи. Специфичност ових докумената огледа се у томе што су у једном случају аутори представници компаније (што не значи да је аутор из области права), а у другом правници. Са једне стране, сврха оваквих текстова јесте да се пренесе информација и да се прималац информације усмери на одређено деловање, са друге, циљ је да се „*naglasí moć na jednoj strani, a nemoć na drugoj*” (Klikovac 2008: 263). Заједничка особина код ових текстова јесте да глас једнострано именованог „*дужника*” „*ne može da se чује, ili ne može da se чује na odgovарајући начин*” (Klikovac 2008: 264). Однос дискурса и моћи предмет је интересовања критичке анализе дискурса (Кликовац 2008: 255). Ова врста истраживања заузима кључно место у истраживањима „*узајамног деловања језика и друштва*” (Матыцина 2019)³. Критичка анализа дискурса „*верује u то да diskursi одражавају борбу социјалних актера за моћ i dominaciju једних над другима, односно да се i отпор, subverzija према dominantним актерима, догађају u diskursима i путем diskursa*” (Katnić Bakaršić 2012: 10). Појам моћи заузима важно место у критичкој анализи дискурса (Ван Дијк 2015: 469). Будући да су опомене и видови изражавања моћи, оне се у овом раду посматрају са становишта критичке анализе дискурса. Сходно томе, главни метод јесте метод критичке анализе дискурса.

Претпоставка је да се две опомене које чине корпус овога истраживања међусобно разликују по језичком изразу. Најпре, разлика међу њима наслућује се на основу наслова: прва опомена насловљена је *Орорена пред утужење*, а друга *Орорена*. Потом, разлика се претпоставља на основу чињенице да пошиљалац документа није исти. Будући да опомене јесу врсте текстова може се наслутити да су у опоменама коришћене различите језичке стратегије које би потенцијално могле довести до остварења циља: плаћања дуга. Језичке стратегије употребљене са намером да се делује на примаоца опомене јесу предмет истраживања у овом раду.

Примарни циљ овога истраживања јесте да се препознају и опишу језичке стратегије употребљене у анализираним документима којима се исказује моћ према примаоцу и којима се жели прималац подстаћи на деловање: плаћање дуга. Секундарни циљ истраживања јесте да се

3 Сви преводи у раду су наши.

утврде разлике међу опоменама које се огледају у избору језичких стратегија и њиховој заступљености у тексту. Опомене пред утужење су у домену административног функционалног стила, па се у истраживању користе и достигнућа функционалне стилистике.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Под синтагмом *језичке стратегије* подразумевамо језичке одлике употребљене у конкретном контексту са одређеном намером. Разумевање основа критичке анализе дискурса, њене научне позиције, њеног предмета истраживања и њених метода базирали смо на научним радовима (Кликовац 2008; Katnić Bakaršić 2012; Чернявская 2017; Fairclough 1995; Van Dijk 2015; Матыцина 2019) који садрже теоријске поставке критичке анализе или стилистике (Кожина 2003; Голуб 2010). У литератури на српском језику нисмо пронашли радове у којима је предмет критичке анализе дискурса административна врста текста *Опомена пред ушужење*. Основни модел који користимо у овом раду јесте пример анализе административног жанра, судске пресуде који је обрадила Душка Кликовац (2008). Наиме, ауторка је тексту *Funkcionalni stil ili/i diskurs moći: deskriptivni i kritički pristup administrativnom jeziku* представила најпре дескриптивни приступ (Klikovac 2008: 249), потом критички приступ. Дескриптивни приступ полази од одређивања функционалног стила, преко одређивања жанра, поджанра и структуре сеже до описа језичког израза. Са аспекта функционалне стилистике административни документ има званичну функцију која подразумева „regulisanje odnosa u državi i društvu” (Klikovac 2008: 254). Сходно томе, дескриптивни приступ подразумева опис карактеристика одређеног текста у оквиру функционалних стилова. Насупрот дескриптивном приступу је критички приступ који ауторка примењује у наставку рада над истим језичким узорком. Критичка анализа дискурса бави се односом различитих дискурса и моћи, па предмет истраживања могу бити дискурси „medija, politike, birokratije, medicine, obrazovanja i školstva, korporacija” (Klikovac 2008: 256). Главни задатак критичког приступа јесте да се утврди „kako se moć koju poseduje pošiljalac poruke vidi u našem tekstu” (Klikovac 2008: 256). Као и ауторка у овом раду (тачније, у делу са приступом критичке анализе дискурса), пажњу ћемо посветити само језичким стратегијама које одражавају позицију моћи. Будући да анализирани текстови припадају административном стилу, истраживање ће делом бити повезано са функционалном стилистиком.

Према литератури (Katnić Bakaršić 2012), критичка анализа дискурса осим дескриптивног приступа, „uključuje i interpretaciju podataka, a zatim i tumačenje, pri čemu svi ovi segmenti podrazumijevaju angažiranu poziciju znanstvenika/-ice” (Katnić Bakaršić 2012: 12). Када је реч о плану дескрипције, пажња се поклања речнику, граматички,

текстуалним структурама и интертекстуалним везама (Katnić Bakaršić 2012: 12, 13). Фаза интерпретације део је анализе у којем се утврђују „socijalni i intertekstualni kontekst u kojem funkcioniра текст” (Katnić Bakaršić 2012:13). У области критичке анализе дискурса најчешћи аналитички поступци јесу: „lingvistička (fonološka, leksička, gramatička) analiza, pragmatička analiza, retorička analiza, stilistička analiza, žanrovska analiza, konverzacijska analiza, semiotička analiza diskursa (analiza zvuka, vizualnih i multimedijalnih elemenata)” (Van Dijk 2008: 3, према: Katnić Bakaršić 2012: 14). Према томе, у нашу анализу укључене су лингвистичка, стилистичка и семиотичка анализа дискурса.

У литератури (Katnić Bakaršić 2012) издвајају се три групе дефиниција дискурса. Једна група дефиниција дискурс одређује као ниво „koji obuhvaća sve što je iznad razine rečenice” (Katnić Bakaršić 2012: 15). Друга група дискурс види као „jezik u upotrebi” (Katnić Bakaršić 2012: 15), а према трећој групи дискурс се тумачи као пракса „koja se realizira pomoću verbalnih i neverbalnih sredstava” (Katnić Bakaršić 2012: 16). У критичкој анализи дискурса, прихваћена је дефиниција према којој је дискурс spoj језичког текста, дискурзивне праксе и социокултурне праксе (Katnić Bakaršić 2012: 16). Основна дефиниција моћи била би „sposobnost pojedinca i institucija da utječu na ponašanje i živote drugih i/ili da ih kontroliraju” (Katnić Bakaršić 2012: 17). Сходно дефиницији, моћ је „i individualna, i institucionalna” (Katnić Bakaršić 2012: 21).

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

3.1. КОМПОЗИЦИЈА

Са стилистичког гледишта, композиција је „категорија структурног карактера, помоћу које се изражава и развија тема” (Купина, Матвеева 2013: 127). Текстови административног стила „služe za zvaničnu komunikaciju” (Katnić Bakaršić 1999: 31), па су се због боље ефикасности развили „obrasci za većinu tih žanrova” (Katnić Bakaršić 1999: 31). Друкчије речено, стилистички је одређен њихов текстуални план. То не значи да међу документима не постоји никаква разлика.

Два документа која су предмет разматрања у овом истраживању разликују се у првом реду по композицији. Најпре, опомена чији је адресант компанија састоји се од четири графички издвојена сегмента. Два сегмента су подаци о компанији и подаци о кориснику, односно, о адресанту и адресату. Посебан сегмент садржи број у евиденцији компаније и датум, док је главни део обраћање кориснику. На самом врху станице налази се лого компаније, одмах поредлога, са десне стране забележени су подаци компаније (назив, адреса, поштански број и град), потом мејл адреса и број телефона. Неколико редова испод, са леве стране издвојени су подаци корисника/клијента. У крајњој позицији са

десне стране налазе се број у евиденцији и датум. Испод података о адресанту и адресату налази се наслов, односно назив предмета: *Опoмeнa прeд ушужeњe*. Неколико редова испод наслова забележен је текст опомене. Текст је написан латиницом, омеђен је двама пригодним обраћањима (*Poštovani / Uz želje za nastavak saradnje, s poštovanjem*) и графички је подељен на четири сегмента. Први сегмент садржи информацију о постојању дуга, други је вид молбе да корисник измири дуг у року од неколико дана, трећи је обавештење о мерама које ће бити предузете уколико се дуг не измири и четврти, нада да ће корисник измити дуговање јер ће тако „избећи плаћање dodatnih troškova који могу znatno uvećati navedeno dugovanje”. Ево текста Опомене (сви подаци су произвољно измењени).

Poštovani,

Obaveštavamo Vas da prema evidenciji privrednog društva N., ugovor broj 11111111 Vaše trenutno dugovanje iznosi: 1.111,11 dinara.

Molimo Vas da dug izmirite u roku od 15 dana, uplatom na tekući račun N. broj 111-1111111111-11, sa pozivom na broj 111111.

Ukoliko Vašu obavezu ne izmirite u datom roku, bićemo na žalost prinuđeni da naplatu svog potraživanja ostvarimo pokretanjem postupka naplate preko nadležnog Javnog izvršitelja u skladu sa Zakonom o izvršenju i obezbeđenju.

U nadi da ćete pre pokretanja postupka izvršiti uplatu dugovanog iznosa i time избећи плаћање dodatnih troškova који могу znatno uvećati navedeno dugovanje, srdačno Vas pozdravljamo i zahvaljujemo na saradnji.

Uz želje za nastavak saradnje, s poštovanjem,

NNNNNNNNN

Služba NNNN

Одсек за правне послове шаље документ насловљен *Опoмeнa*, односно без другог дела (*pred utuženje*), али у тексту јасно наводи да ће компанија „potraživanja ostvariti sudskim putem”, што није случај у претходном документу. Можда је управо чињеница да ће компанија потраживања тражити судским путем, разлог што ово правно лице текст назива само опоменом. Односно, неће овај правни субјект покретати судски процес, већ компанија.

Композиција овога документа је знатно другачија од композиције претходног, премда су оба документа исте врсте. У самом врху стране налази се назив документа. Испод назива, истакнут је позив на број који је потребно унети у сегмент уплатнице. Потом је издвојена реченица: *Molimo Vas da na dopisu navedete poziv na broj!* За разлику од остатка садржине, ову реченицу одликује и другачија, приметнија боја графема. У наставку документа срећу се подаци о правном лицу и физичком лицу којем је документ упућен. Затим се јасно истиче ко је затражио наплату. Ево и текста опомене.

Poštovani,

Obaveštavamo Vas da nas je kompanija NNN ovlastila i naložila da naplatimo Vaše neizmireno dugovanje. Prema evidentiranim podacima Vaše dugovanje iznosi:

(У овом сегменту документа налази се оквир у којем су подебљаним словима истакнути дуг, камата, укупне обавезе и рок)

Na osnovu ugovora N, pravno lice X preduzeće sve neophodne korake i mere u cilju naplate dugovanja, što podrazumeva kontaktiranje, dogovor i usaglašavanje eventualnih spornih elemenata.

Pozivamo Vas da navedeno dugovanje izmirite do naznačenog roka!

Očekujemo da ćete to učiniti u roku kako bismo izbegli naredne korake i uvećane troškove. Molimo Vas da radi tačne i brze identifikacije Vaše uplate koristite priloženi nalog za gotovinsku uplatu ili bankarsku doznaku.

Obaveštavamo Vas da do naznačenog roka za uplatu možete se obratiti NNNNN radnim danima 09:00–15:00 časova, subotom 09:00–12:00 časova na 111111(...) ili na E-mail: nnnnnnn@nnnnn.hh. Molimo da obavezno naznačite navedeni POZIV NA BROJ.

Po isteku roka, NNNNN će svoja potraživanja ostvariti sudskim putem a Vi ćete snositi odgovarajuće troškove.

Datum, grad

naziv

Dostaviti:

N

NN

NNN

Након текста опомене налази се уплатница са већ попуњеним подацима, и адресата, и адресанта. Оваква структура опомене јасно показује намеру да се на корисника изврши притисак, како би платио дуг. Дакле, структура текста ове опомене садржи један пригодни израз на самом почетку обраћања, обавештење о овлашћењу добијеном од компаније; најаву да ће правно лице N предузети „sve neophodne korake i mere u cilju naplate dugovanja, što podrazumeva kontaktiranje, dogovor i usaglašavanje eventualnih spornih elemenata”; позив на измирење дуга, очекивање да ће корисник измирити дуг како би „izbegli naredne korake i uvećane troškove”, молба да се користи приложени образац уплатнице и напослетку, обавештење да се у одређеном временском периоду корисник може обратити пошљаоцу и да ће компанија након истека рока „potraživanja ostvariti sudskim putem”. У том случају, корисник ће „snositi odgovarajuće troškove”.

3.2. ГРАФИЧКА ИСТИЦАЊА У ТЕКСТОВИМА ОПОМЕНА

У првој опомени (*Opomena pred utuženje*) приметна су три вида истицања: сегментација текста при чему сваки сегмент бива видљивији, што се може приметити као први утисак; писање великим словима (подаци примаоца су написани великим словима) и подебљање графема (осим имена и презимена примаоца и наслова, подебљаним словима записани су број уговора, износ дуга, број рачуна и позив на број). Интересантно је да сви подебљани делови текста (осим броја уговора) јесу подаци потребни за попуњавање уплатнице, што је очекивано, будући да се у административном стилу пажња посвећује „tačnosti i preciznosti navođenja podataka” (Katnić Bakaršić 1999: 33). За разлику од првог документа, у другом документу (*Opomena*) коришћено је чак седам начина графичког истицања делова текста и то: употреба великих слова, писање узвичника, употреба подебљаних слова, издвајање прављењем оквира, подвлачење, употреба двеју боја у писању и напослетку, сегментација текста. Наиме, велика слова срећу се унутар текста опомене: POZIV NA BROJ. Административни текстови у начелу не садрже емоционална и експресивна средства, јер „su usmjereni na prenošenje informacije i zvanično komuniciranje, što zahtijeva bar formalnu objektivnost na jezičkom planu” (Katnić Bakaršić 1999: 33). Узвичник се среће у контекстима са обележјем експресивности, па је јасно да је употребљен са намером у тексту. Два пута се среће узвичник у овом документу. Ево примера.

Molimo Vas da na dopisu navedete poziv na broj! / Pozivamo Vas da navedeno dugovanje izmirite do naznačenog roka!

Како други пример показује у једној реченици коришћена су три вида графичког истицања, при чему је први осамостаљивање ове реченице, односно њено графичко издвајање, потом, други, употреба подебљаних слова и трећи, употреба узвичника. Будући да је прва реченица некаква врста молбе, а друга врста позива, употреба узвичника у овом контексту није била нужна. Осим у другом наведеном примеру, подебљање графема примећује се код уоквирених лексема, синтагми и цифара (*Dug, Kamata, Ukupne obaveze, Rok za uplatu*). Подвлачење се појављује два пута: први пут подвлачи се мејл унутар текста, а други пут глагол *gostišавиши*. Употреба двеју боја такође је један од начина истицања, па се другом бојом бележе једна реченица (*Molimo Vas da na dopisu navedete poziv na broj!*) и делови уплатнице: уплатилац, сврха уплате, прималац, шифра плаћања, валута, број рачуна и сл. Последњи начин истицања, сегментација текста, примећује се као основни начин истицања, будући да прожима читав документ.

3.3. ПРИГОДНИ ИЗРАЗИ И ПЕРСИРАЊЕ

Персирање и пригодни изрази основни су делови комуникације путем дописа. Оба анализирана документа садрже пригодне изразе. Са једне стране, њихова појава је нужна у овом контексту, јер је посредни однос између двеју уговорених страна. Персирање, уводни пригодни израз (*Поштовани*) и завршни пригодни израз (*С њоштовањем, Срдачан њоздрав* и сл.) формални су делови дописа. Сви остали пригодни (или одсуство нужних) изрази који се појављују у документима јесу стилска одлика. Разлика међу двама документима постоји у погледу употребе пригодних израза. У документу *Opomena pred utuženje* садржани су нужни делови, али се поред другог израза среће још један израз: *Uz želje za nastavak saradnje*. Осим тога, срећу се још два израза: *srdačno Vas pozdravljamo / zahvaljujemo na saradnji*. Другим речима, главна разлика међу документима јесте што се код првог документа који шаље компанија употребљавају четири пригодна израза, док се у другом документу изоставља и завршни нужни део, што значи да постоји само један пригодни израз на почетку: *Poštovani*. Сходно томе, примећује се да аутор другог текста није испоштовао ни минимум пригодних израза, па се на основу тога види да је овакво обраћање језичка стратегија којом се жели оставити утисак о односу према кориснику. У оба документа ортографски је указано на персирање. Међутим, у једној конструкцији изостаје заменица *Vi*. Ево примера: *Molimo da obavezno naznačite navedeni POZIV NA BROJ*.

3.4. ГЛАГОЛСКЕ ИМЕНИЦЕ

Административни стил је у литератури (Катнић Бакаршић 1999: 33) одређен као *номинални*, што значи да се текстови овога стила одликују фреквентношћу именица, од којих су честе „apstraktne i deverbativne” (Katnić Bakaršić 1999: 33). Отуда њихова појава у анализираним документима није новина. О особености појаве глаголских именица најбоље сведочи стилистички избор лексема. Наиме, у првом документу срећу се следеће глаголске именице: *dugovanje, uplata, naplata, potraživanje, pokretanje, izvršenje, obezbeđenje, pokretanje* (2), *plaćanje, dugovanje* (2). Са друге стране, у документу *Opomena* налазимо следеће глаголске именице: *dugovanje* (1), *dugovanje* (2), *dugovanje* (3), *kontaktiranje, dogovor, usaglašavanje, dugovanje* (4), *potraživanja*. Може се приметити да део глаголских именица припада економској струци (*dugovanje, uplata, naplata, potraživanje, plaćanje, dugovanje*), док део именица припада области права (*pokretanje, izvršenje, obezbeđenje*). У групи правне врсте, два последња глагола срећу се у оквиру назива закона, док само први (*pokretanje*) стоји у обраћању. У другом анализираним документу појављује се половина примера мање, са тим да се именица *дуговање* понавља чак четири пута. Оваква ситуација условљена је контекстом у којем документ настаје, односно, други документ сачињен је са намером да се укаже на дуговање

и убрза измирење. Интересантно је да се именице *kontaktiranje*, *dogovor*, *usaglašavanje* појављују у другом документу који настаје по истеку рока предвиђеног у првом документу. Друкчије речено, у првом документу се најављује наплата „preko nadležnog Javnog izvršitelja u skladu sa Zakonom o izvršenju i obezbeđenju”, али се такви кораци не предузимају, него правни тим сачињава опомену у којој позива на договор и усаглашавање. Остаје питање шта подразумевају договор и усаглашавање у ситуацији када су учесници неравноправни, када опомене стижу са једне стране која већ обрачунава камату (камата је забележена у направљеном графичком оквиру друге опомене). Такође, ове глаголске именице појављују се у документу, у којем је коришћено седам начина истицања, у којем је број пригодних (и учтивих) израза сведен на минимум, у којем уплатница и подаци о плаћању заузимају половину документа и у којем се наговештава судски процес, а након тога, према речима аутора документа, корисник ће „snositi odgovarajuće troškove”.

3.5. СТИЛИСТИЧКА СЕЛЕКЦИЈА ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА

Избор глагола и њихових облика једна је од језичких стратегија. Глаголи који се појављују у првом документу су: *obaveštavamo*, *iznosi*, *molimo*, *izmirite*, *bićemo*, *ostvarimo*, *izvršiti*, *izbeći*, *uvećati*, *pozdravljamo*, *zahvaljujemo*. Од једанаест глагола колико их има у овом документу, седам је у презентском облику, што је типична одлика административног текста (Katnić Bakaršić 1999: 33). Евидентирани облици за прво лице множине презента (*obaveštavamo*, *molimo*, *ostvarimo*, *pozdravljamo*, *zahvaljujemo*), облик за друго лице множине (*izmirite*) и облик за треће лице једине (*iznosi*). Особитом експресивношћу одликује се презентски облик *izmirite* који се појављује у условној реченици (*Ukoliko Vašu obavezu ne izmirite u datom roku, bićemo na žalost prinuđeni da naplatu svog potraživanja ostvarimo pokretanjem postupka naplate preko nadležnog Javnog izvršitelja u skladu sa Zakonom o izvršenju i obezbeđenju.*). На позицији овог презентског облика одговарао би облик за футур други (*Уколико не бугеће измирили*), међутим, аутор избором презента наглашава садашњост. Глагол *измирићу* је и експресивнији од стилски неутралног глагола *илаћу*. Последњи пасус овога текста садржи облике футура првог: *У нади да ћете пре покретања поступка извршити уплату дугованог износа и тиме избећи плаћање додатних трошкова.*

У другом документу појављују се следећи глаголски облици: *obaveštavamo* (презент), је *ovlastila* (перфекат), је *naložila* (перфекат), *(da) naplatimo* (презент), *iznosi* (презент), *preduzeće* (футур први), *pozivamo* (презент), *(da) izmirite* (презент), *одекујемо* (презент), *ћете учинити* (футур први), *bismo izbegli* (потенцијал, могући начин), *molimo* (презент), *(da) koristite* (презент), *obratiti* (инфинитив), *(da) naznačite* (презент), *ће ostvariti* (футур први), *ћете snositi* (футур први). Презент се девет пута појављује: *obaveštavamo*, *naplatimo*, *iznosi*, *(da) izmirite*,

оčekujemo, pozivamo, molimo, (da) koristite, (da) naznačite. Перфекат се појављује свега два пута: (је) *ovlastila* (перфекат), је *naložila* (перфекат). На основу појаве глаголских облика, може се рећи да се у уводном делу појављује перфекат. У средишњем делу текста доминантан глаголски облик је презент (*podrazumeva*, *pozivamo*, *оčekujemo*, *molimo*, *obaveštavamo*, *molimo*), док се у завршном делу појављује футур први: По *isteku roka*, *NNNNN* ће *svoja potraživanja* *ostvariti* *sudskim* *putem* а *Vi* ćete *snositi* *odgovarajuće* *troškove*. Глагол *сносити* појављује се у финалној позицији у оквиру композиције документа, што значи да је интензивирана његова појава. Непосредно се указује на последице за примаоца документа, а посредно се истиче моћ пошилаоца.

3.6. КОНГРУЕНТНИ АТРИБУТИ

И избор атрибута условљен је намером да се представи прецизност и остави утисак официјелности. Управо у томе што је посебност атрибута да одреди именички појам јесте и примена ове стратегије у опомени и значај њеног испитивања у овом раду. У оба рада појављују се конгруентни атрибути, а њихов избор и њихова примена јесу стратегија за деловање. Специфичност у одабиру атрибута је заправо стилска одлика језичке личности, јер је и стил уопште један од елемената језичке личности (Кожина 2003: 12).

Ево синтагми са атрибутом у саставу из првог документа.

Obaveštavamo Vas da prema evidenciji privrednog društva / Vaše trenutno dugovanje iznosi: 1.111,11 dinara. / Molimo Vas da dug izmirite u roku od 15 dana, uplatom na tekući račun N. broj 111-111111111-11, sa pozivom na broj 111111. / Ukoliko Vašu obavezu ne izmirite u datum roku, bićemo na žalost prinuđeni da naplatu svog potraživanja ostvarimo pokretanjem postupka naplate preko nadležnog Javnog izvršitelja u skladu sa Zakonom o izvršenju i obezbeđenju. / U nadi da ćete pre pokretanja postupka izvršiti uplatu dugovanog iznosa i time izbeći plaćanje dodatnih troškova koji mogu znatno uvećati navedeno dugovanje, srdačno Vas pozdravljamo i zahvaljujemo na saradnji.

Од осам примера употребе конгруентног атрибута, три се односе на корисников дуг и то: trenutno *dugovanje*, dugovanog *iznosa*, navedeno *dugovanje*. Употребом првог атрибута наглашена је садашњост, док су преостала два атрибута употребљена са циљем да се избегне понављање. У конструкцији u datum roku, семантика ограничености временског трајања интензивирана је употребом атрибута јер сама именица *рок* подразумева ограниченост временског периода. Слично је и са употребом атрибута у изразу „*da naplatu svog potraživanja ostvarimo pokretanjem postupka naplate preko nadležnog Javnog izvršitelja*”. У овом случају је (не)намерно интензивираан атрибут *надлежан*. Примери са атрибутом у саставу показују семантичко гомилање. Овакви изрази

остављају привидан утисак о информисаности, стручности, интелектуалности, али је њихов крајњи циљ да се пошиљалац представи као надмоћан над примаоцем.

У другом тексту срећу се следећи атрибути.

Vaše neizmireno dugovanje / evidentiranim podacima Vaše dugovanje iznosi: / sve neophodne korake i mere / eventualnih spornih elemenata. / navedeno dugovanje / naznačenog roka! / naredne korake / uvećane troškove. Molimo Vas da radi tačne i brze identifikacije / priloženi nalog / gotovinsku uplatu / bankarsku doznaku. / naznačenog roka / sudskim putem / odgovarajuće troškove.

Интересантно је како се и атрибути и појмови мењају од почетка до краја текста у изразима који се односе на корисников дуг. Наиме, најпре је употребом глаголске именице констатовано да постоји дуг. Потом, постојала је потреба да се дуг помене, па је то: *navedeno dugovanje*. Када се дуг не плати настају *uvećani troškovi*. Дакле, дуг више није једина тема, већ и нова плаћања. На крају, реч је о *odgovarajućim troškovima*. Док је дуг корисника нумерички одређен, трошкови нису, па је то један вид деловања на корисника. Са друге стране, најпре су поменути *uvećани* трошкови, потом *огђоварајући*, чиме се оставља утисак апсолутне уверености да ће корисник изгубити судски спор и након тога морати да исплати трошкове. Употреба атрибута уз именицу *рок* такође има за циљ да подстакне корисника да плати дуг. Како се види у примерима, два пута се појављује атрибут *назначени*. Са друге стране, истиче се ефикасност правног субјекта, па прослеђује попуњен образац да *идентификација* буде *тачна* и *брза*. Овим се још једном усмерава корисник на плаћање дуга. Најзад, као једино решење остаје пут који је *sudski*, а напоредо са њим су *огђоварајући трошкови*. Ова напоредност изражена је клаузама у напоредном односу. Стиче се утисак да корисник има могућност да бира између двеју могућности: *И судски йроцес и огђоварајући трошкови* или *Ни судски йроцес, ни огђоварајући трошкови*. Друкчије речено, пред корисником је направљен привидан избор од стране позиције моћи. Страна која шаље документ препознаје себе као јединог победника судског процеса, привидно искључујући сваку могућност да ће суд узети у обзир мишљење корисника.

Po isteku roka, NNNNN će svoja potraživanja ostvariti sudskim putem a Vi ćete snositi odgovarajuće troškove.

4. ЗАКЉУЧАК

Спроведена критичка анализа дискурса у овом раду показала је да оба документа саопштавају о постојању дуга и да је њихова основна

намера да читаоца обавесте о постојању дуга и упозоре на последице које би настале уколико корисник не исплати новац. Са друге стране, број језичких стратегија није исти у једној и другој опоми. Оваква ситуација условљена је друштвеним позицијама пошиљалаца. Компанија је правно лице које има у интересу да наплати дуг, али уз то да настави сарадњу са корисником, док правни тим плаћање дуга препознаје као једини циљ. Разлике између двеју опомена огледају се у структури: други документ одликује се знатно сложенијом структуром, па поред текста опомене као нужног дела, садржи уоквирени део о дугу, бројеве које корисник може позвати, образац уплатнице и сл. Две анализираних опомена разликују се по графичком истицању. У другој опоми евидентирано је чак седам видова истицања, док су у првој опоми присутни само фрагментација и подебљање графема. Други документ разликује се од првог по томе што садржи само један пригодни, учтиви израз (*Поштовани*), док се у првој опоми појављују четири пригодна израза, што сведочи о тежњи компаније да настави сарадњу са корисником. У употреби глаголских именица препознаје се да се у другом допису деловање правног тима објашњава као „контактирање, договор и усаглашавање” на основу чега се распознаје једна од описаних функција манипулације, а то је маскирање. За разлику од прве, друга опомена садржи и већи број глаголских облика. Док су у првој најчешћи облици презент и футур први, у другој се појављују перфекат, презент и футур први. На плану употребе атрибута препознаје се маскирање и то у примеру када се синтагма „увећани трошкови” замењује синтагмом „одговарајући трошкови”. Дакле, на основу спроведене анализе двеју опомена може се рећи да је опомена насловљена без дела „пред утужење” садржајнија када су у питању језичке стратегије. У прилог томе иде и чињеница да она у наслову не садржи други део назива предмета, али да у тексту садржи помињање судског процеса као могућег решења. Насупрот њој, у првој опоми ни у једном делу текста није садржано подношење тужбе осим у наслову.

ЛИТЕРАТУРА

- Голуб 2010: И. Б. Голуб, *Стилистика русског језика*, Москва: Айрис-пресс.
- Катнић Бакаршић 1999: М. Katnić Bakaršić, *Lingvistička stilistika*, Budimpešta: Open Society Institute.
- Катнић Бакаршић 2012: М. Katnić Bakaršić, *Između diskursa moći i moći diskursa*, Zagreb: ZORO d.o.o.
- Кликовац 2008: D. Klikovac, *Jezik i moć: ogledi iz sociolingvistike i stilistike*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Кожина, Маргарита. *Стилистика и речеведение на современном этапе*. <<https://www.rastko.rs/filologija/stil/2003/01Kozina.pdf>>. 27.12.2025.

Купина, Матвеева 2013: Н. А. Купина, Т. В. Матвеева, *Стилистика современной русского языка: учебник для бакалавров*, Москва: Юрайт.

Матыцина 2019: М. Матыцина, *Критический дискурс-анализ: теоретико-методологические подходы*, Волгоград: Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2, Языкознание, Т. 18, № 3, 206–216.

Тошовић 2002: Б. Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.

Van Dijk 2015: Dijk, *Critical Discourse Analysis*, in: D. Tannen (Ed.) et al., *The Handbook of Discourse Analysis*, New Delhi: Aptara Inc, 466–485.

Fairclough 1995: N. Fairclough, *Critical discourse analysis: The critical study of language*, London and New York: Longman.

Чернавскаја 2017: В. Е. Чернявская, *Операционализация контекста в дискурсивном анализе*, Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. 2017. Т. 9, вып. 4. С. 83–93.

Арсений М. Среткович / ЯЗЫКОВЫЕ СТРАТЕГИИ В ДИСКУРСЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЙ О ДОСУДЕБНОМ ИСКЕ

Резюме / В данной работе с позиций критического дискурс-анализа рассматриваются два предупреждения о досудебном иске. Первое предупреждение было направлено компанией своему пользователю. Второе предупреждение было направлено юридической командой компании. Исследование основывается на двух предпосылках: во-первых, два предупреждения различаются по языковому выражению; во-вторых, в обоих предупреждениях используются языковые стратегии с целью воздействия на получателя документа. Исследование имеет две цели: первая – выявить языковые стратегии, применяемые для воздействия на адресата, и вторая – определить сходства и различия между двумя анализируемыми документами, а также условия, которые их обуславливают. В работе применяется метод критического дискурс-анализа.

Ключевые слова: критический дискурс-анализ, дискурс, власть, языковые стратегии, административный стиль, предупреждение

Примљен: 30. 12. 2025.

Прихваћен фебруара 2026.